

Vondsten van tropische kauri's in Nederland

Michiel Schippers

Regelmatig krijg ik via de email vragen over schelpenvondsten van bezoekers van de NMV-website. Zo ook de vraag van de heer Nieuwenhuize die mij op 10 januari j.l. het volgende mailde:

“Bij het onkruid wieden vond ik de 5 schelpen op bijgevoegde foto. Ik ken de schelpen niet uit de nabijgelegen Oosterschelde. Ze lijken op kauri's waarvan ik begreep dat ze wel eens op Walcheren worden gevonden en afkomstig zijn uit een gezonken schip. (...) De polder Stavenisse, waar ze zijn gevonden, dateert uit 1599. Ik heb het idee dat de schelpen minstens zo oud en vermoedelijk fossiel zijn. Ze zijn overigens niet bij elkaar gevonden.”

De begeleidende vraag was welke schelpen dit waren en omdat ik naar aanleiding van eigen kauri-vondsten in Zeeland enige jaren geleden in de NMV bibliotheekcatalogus had gezocht naar literatuur over dit onderwerp kon ik de vraag zonder veel moeite beantwoorden:

“Geen twijfel mogelijk, de schelpen die u heeft gevonden zijn exemplaren van *Monetaria moneta* (Linnaeus 1758) en zijn afkomstig van één van de schepen van de VOC die deze schelpen gedurende de 17e, 18e en begin 19e eeuw in grote aantallen naar Nederland vervoerden. De schelpen zijn dus wel oud maar zeker niet fossiel. Vanwege het “knobbelvormige” silhouet is identificatie niet moeilijk. Het zijn dus geen fossielen maar wel kan je zeggen dat het een archeologische vondst is die niet alleen relevant is voor een schelpenverzameling maar met evenveel recht onderdeel kan zijn van een muntenverzameling. Mooie exemplaren met dezelfde herkomst als de door u gefotografeerde vind je dan ook bijvoorbeeld in de muntencollectie van het Teijlers museum in Haarlem. Uit onderzoek is bekend dat de in Nederland gevonden kauri-schelpen in de 17^e en 18^e en eerste helft 19^e eeuw werden ingekocht op de Maladiven en door de VOC (Verenigde Oost Indische Compagnie) werden verscheept naar hun pakhuizen in Amsterdam. Hiervandaan werden ze

verkocht aan de WIC (West-Indische Compagnie) die met deze schelpen (in combinatie met andere zaken zoals vuurwapens en jenever) op de Afrikaanse kusten slaven kon verwerven. In de meeste Afrikaanse landen werden deze schelpen namelijk als geld gebruikt vandaar hun bruikbaarheid in deze handel. Het aardige van de kaurivondsten in Nederland is, dat in veel gevallen zelfs met zekerheid kan worden bepaald van welk gezonken VOC-schip de schelpen afkomstig zijn. Zo zijn kaurischelpen dat bij Domburg en Oostkappelle gevonden worden zonder twijfel afkomstig van het VOC-schip de Reigersbroek dat in 1738 bij zwaar weer in stukken sloeg bij de Westkappelse Dijk. In het hieronder vermelde artikel van Flonk & van Pel worden op deze manier nog een aantal bekende vindplaatsen van kauri's (Vlissingen, Castricum-Egmond aan Zee en Den Helder-Wieringermeer) gekoppeld aan gezonken VOC schepen (respectievelijk de Bantam, gezonken in 1697, de Overhout in 1777 en de Buitenzorg in 1759).

Voor de door u gefotografeerde schelpen is het voor mij niet mogelijk ze aan een specifiek gezonken schip te koppelen maar het zijn zonder twijfel “VOC-kauries”. Uit de literatuur is mij bekend dat tot in de jaren 50 van de vorige eeuw in boerengezinnen in Zeeland de daar vaak gevonden kaurischelpen gebruikt werden als fiches in allerlei bordspelen en als betaalmiddel bij kaartspelen. Mogelijk dat dit een aanwijzing is wat betreft de herkomst van deze vijf schelpen.”

In de mailwisseling die volgde kreeg ik nog te horen dat de vondsten 25 jaar geleden waren gedaan op het landbouwperceel aan de Kerkweg tussen de woning Kerkweg 1 en de Nieuwe weg (zie kaartje), zoals gezegd in de polder Stavenisse dat in die jaren in gebruik was als boomgaard. Hier werden vele bodemvondsten gedaan, waaronder de vijf schelpen, alles afkomstig uit lagen stadsafval uit de 17^e – 19^e

eeuw dat als bemesting over het land werd uitgereden. De conclusie dat het hier vermoedelijk schelpen betreft die werden gebruikt als fiches dan wel betaalmiddel bij gezelschapsspelen werd ook door de vinder als de meest aannemelijke beschouwd. Over dit laatste aspect van de tropische kauri's in Nederland vermeldt Van Benthem Jutting in de afsluiting van haar artikel uit 1955 het volgende dat ik hieronder vanwege het nog steeds informatieve karakter geheel overneem: "Tenslotte wil ik nog met een enkel woord wijzen op het gebruik van kauri's als betaalmiddel bij gezelschapsspelen. Hierover berichtte reeds J.M. Janssen (1886). 'In Zeeland was en is dit nog het geval bij de boerenbevolking. Men geeft aan de Cauri's de naam "keutjes", omdat ze in vorm enige betekenis hebben met een varkenssnuit. Meestal worden 20 keutjes bij 't spel met één cent betaald. (...) Van de secretaresse van de Zeeuwse Vereniging voor Dialectonderzoek, Dr H.C.M. Ghijsen ontving ik hierover nog de volgende inlichtingen: Keutjes zijn goed bekend op Walcheren en in West Zeeuws-Vlaanderen (dus de kuststreek!), daar buiten echter sporadisch (slechts 2 opgaven uit Zuid-Beveland en één uit Noord-Beveland). Zij worden gebruikt als fiches bij het kienspel en bij schimmel (d.i. klok en hamer), dat van ouds op het platteland van Walcheren werd gespeeld. Zij werden geborgen in een 'keutjesdôoze' (St Anna ter Muiden). Behalve keutjes hoort men ook de naam 'varksjes' (Hoofdplaat) en 'zeugjes' (Heinkenszand en Wolfaarsdijk) Bruin gekleurde keutjes (door roest? Of een andere kaurisoort?) worden 'stropiekeutjes' (Souburg en Domburg) genoemd. In Westkapelle is de naam 'basters' bekend, hetgeen een verbastering is van bucio (spaans), buzio (portugees) of bouche (frans) voor deze schelpen. Oude Nederlandse reisverhalen spreken van bougijs, of boesies, of boesjes." (Van Benthem Jutting, 1955: 4-5). Het artikel eindigt met de constatering dat men in Zeeland vroeger klaarblijkelijk over grote voorraden van deze keutjes moet hebben beschikt. Bij mijn literatuuronderzoek naar dit onderwerp is mij opgevallen hoeveel er over dit toch eigenlijk wel erg gedetailleerde onderwerp is geschreven en ook wat een rijke informatiebron

de NMV-bibliotheek voor geïnteresseerden kan zijn. Bovendien is het een boeiend gegeven dat schelpen die verwijzen naar een (zwarte) bladzijde uit de moderne Nederlandse geschiedenis nog steeds -zij het in afnemende mate- aanspoelen op diverse plaatsen aan de Nederlandse kust.

Literatuur

- BENTHEM JUTTING, W.S.S. van, 1955. Vondsten van tropische kauri's in Nederland – *Basteria* 19 (1): 1-6.
- BUIJSE, JAN, 2008. The Shell most often written about: *Cypraea moneta* Linnaeus, 1758 (Gastropoda: Cypraeoidea) – *Club Conchylia Informationen* 39 (1-2).
- EMMER, P.C., 2000. De Nederlandse slavenhandel 1500-1850 – Uitgeverij de Arbeiderspers.
- ERNST, P. VAN, 1958. De weg van de kauri. – *Tijdschrift voor economische en Sociale geografie* 49 (12): 267 - 274.
- FLOK, ALBERT EN PIET VAN PEL, 1990. Kaurivondsten in Nederland. – CB van de NMV 255.
- LINDEMAN, TON, 1998. Gids voor strandfossielen van Cadzand en Nieuwvliet-bad. Haaien- en roggentanden, schelpen, krabben, slangsterren, zoogdierresten. – Geode, contactorgaan van de Nederlandse geologische vereniging, afdeling Amsterdam 30(2).
- LORENTZ JR., FELIX & ALEX HUBERT, 1993. A guide to world-wide Cowries. – Wiesbaden: Verlag Christa Hemmen.
- REGTEREN ALTENA, C.O. VAN, 1937. Bijdrage tot de kennis der fossiele, subfossiele en recente mollusken, die op de Nederlandsche stranden aanspoelen, en hunner verspreiding.
- REINDERS FOLMER – VAN PROOIJEN, C., 2000. Van goederenhandel naar slavenhandel- De Middelburgse Commerce Compagnie 1720-1755. Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen deel 10.

Adres van de auteur

Hopvlinder 8
2317 JN Leiden

NIEUW IN NEDERLAND

Samengesteld door Gerard D. Majoor

***Philine angulata* (Jeffreys, 1867) op het strand bij Monster (Zuid-Holland)**

In juni 2010 werd het strand bij Monster opgehoogd met zand van voor de kust. Direct na de suppletie lagen er dikke banken Zeeboontjes, *Echinocyamus pusillus* (Müller, 1776), bij de vloedlijn. Een excursie leek de moeite waard, gewapend met plastic zakken en stoffer en blik, gezien de gerapporteerde aanwezigheid van minder gewone soorten zoals *Acteon tornatilis* (L., 1758) en *Epitonium clathratulus* (Kanmacher, 1798). De Zeeboontjes lagen er inderdaad, hoewel in aanzienlijk minder dikke banken dan de berichten aangaven. De genoemde soorten leken in eerste instantie niet aanwezig.

Tussen de zeeboontjes lag fijn schelpgruis dat er veelbelovend uitzag – en zo kwam het dat we een uurtje later hijgend door het mulle zand terug naar de auto zeulden, zwaar beladen met zakken zeeboontjes. Het mulle zand zelf was niet door de zee gesorteerd na opspuiten en lag bezaaid met grotere schelpen, vooral veel fossiel uitzijnde *Spisula solida* (L., 1758). Ook hier hebben we verzameld.

De eerste bewerking van het materiaal was voornamelijk gericht op het scheiden van de Zeeboontjes van de rest. Door